

dik a történet —, de helytáll a maga módján, s élete — az író szavai szerint — bizonyos szempontból hősiességnek mondható. Szigorú írás. Távolságtartása nem erőszakolt. S a feszes stílus kitűnően szolgálja a mondanivalót.

A másik novella tónusa lágyabb, oldottabb, melegebb (*Levelet Zs. asszonynak*). Vallomás ez a levél. Arra döbben és döbrent rá az író, hogy a múltat tanulni kell. A gőzfürdőben elmondott monológ egy már nem is első lengyelországi út emlékei között kanyarog. Amelyen az igazi kalandot nem ez a szokatlan és ismerős ország jelentette, hanem a kilátás, mely onnan Magyarországra nyílik. Ennek az országnak a múltja ébreszti rá arra, hogy a történelemnek nálunk is „egészen a legegységesebb, legszemélyesebb életig hatoló volt az ereje, de mindig attól kell félnem, hogy megfeledkezünk róla”. Pity-paty — mondja közben a víz. És egy ingyom-bingyomot Közép-Európának. És bim-bam, meg zimizümi, meg lillaminnya. Nyelvi fintorok. Lazák, fesztelenek, ahogyan az episztolastílus megengedi. Játékosak. Frissek.

Ez talán a kötet eredetiségének titka: játékossága, írója pajkos elmeéle. A friss élmények még nem öltenek minden mástól megkülönböztethető stílárís köntöst. De az egyes darabok testére illik a rájuk szabott forma. A bennünk megőrzött képen még csak egy majdani írói habitus és arcél kontúrjai rajzolódna ki. De már megmaradnak, fel tudjuk idézni őket. S újabb mű vagy művek után még élesedni fognak. Esetleg változni is. Ismerősként fogjuk üdvözölni újabb írások olvastán. Ezért nem tartjuk feleslegesnek a bemutatkozás végére ibgyesztett köszönést: A viszontlátásra!

Mielőbb, kedves Bereményi Géza! (*Magvető Könyvkiadó, 1970.*)

MERÉNYI VARGA LÁSZLÓ

EMLÉKIRAT

KOVÁCS ISTVÁN: VASVIRÁG; TAMÁSI GÁSPÁR: VADON NŐTT GYÖNGYVIRÁG

A Romániában újonnan alakult nemzetiségi könyvkiadók — Bukarestben a Kriterion, Kolozsvárott pedig a Dacia — a profilváltozással mintha frissebb levegőt is szippantottak volna. Korai lenne még ennek a két kiadónak alig egyéves tevékenységéből messzemenő következtetéseket levonni — valójában most indul kettőjük között a „harc” —, de kétségtelen, hogy az eddig Bukarestbe centralizált, lassacsckán megfáradt, magyar nyelvű könyvkiadás fellendülése, egyéni arcélú szellemi műhelyek kialakítása a Dacia és Kriterion versengésétől várható. Kovács István és Tamási Gáspár könyveit is ez a két „szomszédvár” gondozta. S hogy ez utóbbit szó szerint kell érteni, mindennél beszédesebben bizonyítja az a tény, hogy olyan emberek jelentkeztek irodalmi munkáikkal, akiknek nem szakmájuk az írás. Már a bátortás, a meggyőzés is — Tamási Gáspár emlékeztése Kányádi Sándor biztató-sarkalló szavai nélkül talán létre sem jöhetett volna, s talán Kovács Istvánnak is megvolt a maga patrónusa — erőt adó tett volt: csinálják csak nyugodtan, írják saját egyszerű szöfűzésükkel életük folyását, emlékezzenek a régmúlt időkre és a maira egyaránt. Mintegy tükröt állítva önnönmaguknak, nem utolsó sorban osztályuknak. Kovács István a kolozsvári vasmunkásoknak, Tamási Gáspár pedig az élet viharaiban is mind keményebbre edződő székely parasztságnak.

A *Vasvirág*, amint az alcíme is mondja, regényes krónika. Egy — a század elején Kolozsvárra került — falusi fiatal ipari munkássá válását meséli el benne. Az új

környezet alakító-formáló hatását kezdetben csak az addig nem hallott idegen szavak — sztrájk, profit, tőke — jelentik. Megretten a gyárba kikerült öntőinas a hatalmas gyülekezet láttán. Nem érti, hogy az egyik ember miért dolgozik akkor, amikor társai magasabb bérért tüntetnek. Csak az idegenséget érzi, és azt tudja, hogy valahonnan véglegesen kiszakadt, de a másik helyre még nem érkezett meg. Ösztöne még visszahúzná a lassúbb életfolyamatú faluba, de az esze azt parancsolja, hogy maradjon. Maradjon, és értsen meg mindent; magára eszméljen és cselekedjen! Nem megy könnyen az életformaváltás. Beidegződött szokások, féltékenység, bumfordiság levetkőzése a magánéletben, és ami a legfontosabb: beilleszkedés az új fajta társadalomba. A munkásság a jól-rosszul felszerelt műhelyekben, gyárakban bérharcát vívja, erejét sokszorozza: szervezetekbe tömörül. Ebben a helyzetben mit tehet az a fiatalember, aki szinte gyerekefajllal kerül a történelem sorsfordulójába? Érzi, hogy keveset tud, ezért tanul. Rájön arra, hogy egy ember csak egy ember, tehát örömmel fogadja egyik munkatársának a szervezett munkások soraiba való agitálását. S mikor már annyira jut, hogy felismeri: „az ipari munkássághoz tartozni büszkeség”, egyértelműen le is játszódtott belső forradalma. Előttünk a tudatosan cselekvő ifjúmunkás, aki már nemcsak szenvedője, de formálója-irányítója is a történelemnek. Aki már érzi, ami történik a világon, az érette is van.

Az 1902-ben született nyugdíjas öntőmunkás — Kovács István — könyve, habár mutat bizonyos irodalmi szerkesztésmódról árulkodó hajlamokat, nem irodalmi munka. Érdekesen villantja fel a századvégi kolozsvári munkáséletet, plasztikus képet rajzol egy különlegesen — az egymás mellett élő nemzetiségek összefonódottságában — determinált sorsközösség életének hétköznapijairól. Olyan krónika, melyben egy osztály fogalmazza történelmét. Értéke nem „irodalmiságában”, hanem a történelmi helyzetkép hiteles ábrázolásában van. Aki írta, besorozására és a május 1-i felvonuláson való részvételére visszaemlékezve, örök életre való tanulságul fogalmazta meg az alábbi sorokat: „Megbotoztak, mint parasztot, s aztán úgy is, mint munkást. Ilyenformán a munkás-paraszt szövetség mellé az én hátamra felírták a munkás-paraszt sorsközösséget. Nem is feledkeztem meg róla egész életemben.”

A farkaslaki Tamási Gáspár Tamási Áron testvéröccse. Emlékezése, a *Vadon nőtt gyöngyvirág*, egészen más céllal íródott, mint Kovács István memoárja. Ő már a kezdet kezdetén azt akarta, hogy írása valamennyi ideig fennmaradjon, ezzel a nevét is — mivel csak leánygyermekei születtek — a korok feledékenységén átmentse. Amíg a kolozsvári vasmunkás prózáját olvasva nem az egyénre — az íróra — emlékezünk, hiszen sokkal fontosabb az általa ábrázolt osztály történelmi tudata, addig a *Vadon nőtt gyöngyvirág* népmesékből eredeztetett prózája minduntalan a kackiás bajszú székely öreg parasztot hozza elénk. A naiv festő engedi magán így átömölni az anyagot — látszólag a teljes tudatlanságban alkotva-szerkesztve —, ahogyan Tamási Gáspár kezdi egymásután ragyogóbbnál ragyogóbb történeteit. A „hét évvel nagyobb idős” Áron testvér közelsége csak apropóul szolgál a könyv megírásához. A már felnőtt ember, az író Tamási Áron, csak ritkán van jelen a könyv lapjain, annál többször a gyermekkori virtuskodást kedvelő, a Firtoson és Gordomban barangoló, kis székely vadóc. Ha csak annyit jelentene a *Vadon nőtt gyöngyvirág*, hogy kalauzul szolgál majdan a Tamási Áron életművével foglalkozóknak, akkor már a farkaslaki parasztember nagy tettet vitt véghez. De így még a neve csak úgy lehetne megjegyezhető, hogy minduntalan az íróra, Tamási Áronra, kellene hivatkozni. S hogy enélkül, önmagában is — minden támasz nélkül — pompázzon Gáspár bácsi prózája, ahhoz író kellett. Mégpedig olyan író, akinek mindegy volt, hogy azelőtt mit csinált — szántott-vetett, állatokat gondozott, vagy a ház körül foglalatzkodott —, de amikor a tiszta papír elé ült, nem homályosodott el szeme előtt a világ. Ahogyan sorról sorra haladt, szinte látta kibukni magából a művet, melyet nem a művészi megszerkesztéssel, hanem életével szenvedett meg. Ami bármilyen keserűen is telt el eddig, de mindig szép volt. A sok nagy bánat között ott ragyogtak a kicsi örömeik, a szegénység életének bearanyozói. Bármilyen történt, ott volt gyógyírnek a sokszor önmaga felett is ítéletet mondó nevetés. Így lett a vidámság megtartó életerő.

Gáspár bácsi valóságos történeteit — a szénaboglyával felmarkolt ember esetét, a furfangos kutyavásárt — még kitalálnak is vélhetőn, ha nem lenne mögöttük felfedezhető a huncutkás mosoly, a saját személyét is kompromittáló eseteknek szemérmes öngúnyval való lírába oldása. A népmese közegébe emeli így a valóságost, ahol már a szabályt a tündérek és az Életen kifogó Erős János-ok alkotják, mégis megmaradva szigorúan a tárgyánál. Mindig a csetlő-botló, életében kisszerű embe-
reknel, akik, hogy enyhítsenek a nyomorukon, istenméretűnek képzelik magukat. Valójában maguk is teremtők, a szerencsekerék-élet forgásában maguk képére szelidített anyag teremtői. Akik „zabaradni” járnak és „pityókaszedni”, „illogatják” a bort, és életük folyásában nincs semmi különös. A szülőföld szeretete, a sokszor megszenvedett sorsközösség kovásza, ami egybetartja őket. Még érzik, még tudják a nyelvet, négyelemisen és hatelemisen is örömmel ízlelgetik zamatát.

Tamási Gáspár közülük való. Szinte maga is népmesébe illő hős. Gondolt egyet, és papírra vetette az égbe szúrt fenyők suhogását és élete folyását, amely a szöke Nyikó patak átváltozásaival hasonlatos. Melybe, ha belever a zápor, elsötétül, de vihar elültével újból kitisztul, mit se törődve az égi erőszak földi nyomaival. A megpróbáltatások csak még jobban acélozták erejét, hitét pedig a bizakodás adja. Hiszen ő olyant tud, amelynek sem égi, sem földi hatalmak nincsenek birtokában: továbbálmolni a tisztaságot. (*Dacia és Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, ill. Bukarest, 1970.*)

SZAKOLCZAY LAJOS

TANULMÁNY

AZ OLASZ RENESZÁNSZ IRODALOMELMÉLETE

VÁLOGATTA ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZTE KOLTAY-KASTNER JENŐ. A BEVEZETŐ TANULMÁNYT ÍRTA BÁN IMRE

A reneszánsz az értelem magára eszmélésének, a külső és belső világ fölfedezéseinek kora, melyben a középkor anyagi és szellemi alapjait rengető ember önmaga hatalmára döbben, s az élet hirtelen felragyogó kincseit mámorosan ragadja magához. Még nem eléggé megfontolt, nem eléggé teljes és alapos ez a birtokbavétel, még visszatart, meg-megállít az öröklött félszegség, a gyakorlatlanság, néha épp a túlzott mohóság. De a fölismerés visszavonhatatlanul megtörtént, az olthatatlan fény kigyúlt, s aztán lassan-lassan lecsillapodott a cél felé nyúló kéz remegése is. Ekkor látta meg az előbb homályban tapogatózó ember a jót és a szépet, ekkor vette észre maga körül és önmagában a minden dolgok értelmét alkotó harmóniát, a természet csodáját, az élet örömét, az okos munka, az alkotás gyönyörűségét. Az öntudat mutatta meg mindezt, s ebből következett a tapasztalat, hogy tudatlanul nincs igazi élet. Fel kellett hát tenni a kérdéseket. Így született — sok testvérével együtt — a művészet és szépség tudománya. A középkornak nincs esztétikája, művészet- és irodalomelmélete; gyakorlati szabályai vannak mesteremberek számára, s nem változtat ezen az sem, hogy e mesterek egynémelyike a maga műhelyében közel került a tökéletességhez. A modern világ eszményi szép-fogalmát a reneszánsz szüli meg, természetesen Itáliában, s ekkor keletkezik az irodalmi esztétikum kategóriája is, mely köré a klasszikus kor poétikájából bomlik ki az irodalomelmélet és az eszté-